

Туркия Республикасида аёлларни тенг ҳуқуқли қилиш борасида амалга оширилган ислоҳотлар

Рустамов Зокир Тоирович

Ўзбекистон Миллий педагогика унверситети мустақил изланувчиси
zokirtoirovich040@gmail.com

Анотация. Мақолада Мустафо Камол Отатурк томонидан аёлларнинг жамиятдаги ўрнини тубдан ўзгартирган ижтимоий – маданий ва ҳуқуқий ислоҳотлар натижаси ва аёлларнинг эркаклар билан тенг ҳуқуқли бўлганлиги ҳақида ёзилган.

Калит сўзлар. Ислоҳотлар, жамият, дунёвийлик, исломий, шариат, тенглик, давлат.

Усманийлар империяси даврида аёллар ҳуқуқлари кўп асрлик қонунлар мажмуаси - ислом дини шариат қонунларига асосланарди. Усмонли империясининг сўнги даврларида ҳам аёллар асосан анъанавий ролларга эга бўлган. Уларга нозик жинс сифатида қаралиб, жамиятдаги роли асосан оиладаги вазифалар билан чекланган эди. Аёллар ижтимоий ва сиёсий фаолиятларда кам иштирок этарди.

Мустафо Камол Отатурк Туркия Республикасини барпо этиш жараёнида жамиятни модернизация қилишга катта эътибор қаратди. Унинг ислоҳотлари аёлларнинг ижтимоий мавқеини яхшилади ва бу жамиятнинг барча соҳаларига таъсир қилди. Бу ўзгаришлар аёлларнинг ҳам жамиятдаги ўрнини тубдан ўзгартирди ва уларга ҳуқуқий, сиёсий ва ижтимоий тенглик учун йўл очди.

Отатурк ҳукуматининг муҳим вазифаларидан бири таълимни ислоҳ қилиш эди. 1924 йилда “Таълимнинг ягоналиги тўғрисидаги қонун” (Tevhid-i Tedrisat Kanunu) қабул қилинди. Бу қонун барча таълим муассасаларини давлат назоратига ўтказди ва аёлларга таълим олиш имкониятини берди. Қизлар мактаблари кенгайтирилди ва аёллар университетларга кириш имкониятига эга бўлди. Саводхонлик даражасини ошириш учун турли дастурлар ишга туширилди, бу эса аёллар ўртасида саводхонликнинг тез ошишига олиб келди.

1920 йиллар ислоҳотлари натижасида аёллар ҳуқуқлари янги қонунлар ва сиёсат билан мустаҳкамланди. Мустафо Камол Отатуркнинг Туркия Республикасини қуриш жараёнидаги модернизация ва секуляризация ислоҳотлари аёллар учун кенг ҳуқуқлар берди. Бу даврда аёллар ҳуқуқларидаги ўзгаришлар нафақат ҳуқуқий соҳада, балки уларнинг таълим, иқтисодиёт, сиёсат ва жамиятдаги ўрни бўйича ҳам амалга оширилди. Отатуркнинг асосий мақсадларидан бири Туркия жамиятини замонавий, дунёвий ва ғарбча тамойилларга асосланган давлатга айлантириш эди. Бу ислоҳотлар аёллар учун

катта имкониятлар яратди, чунки Отатурк аёллар эркаклар билан тенг ҳуқуқ ва имкониятларга эга бўлиши кераклигини қатъий қўллаб-қувватлади.

1924 йилда қабул қилинган “Таълимнинг ягоналиги қонуни” (Tevhid-i Tedrisat Kanunu) таълим тизимини давлат назоратига ўтказди ва аёлларга таълим олиш имкониятини кенгайтди. Бу қонун Туркияда таълим соҳасидаги ислоҳотларни бошлаб берди ва қизлар учун мактабларга кириш имконияти яратди. Аёллар университетларда ҳам таълим олиш ҳуқуқига эга бўлдилар. Маданий, фан ва тиббиёт каби соҳаларда аёлларнинг иштироки кенгайди.

Туркия аёллари учун иқтисодий фаолиятда ҳам катта имкониятлар очилди. Урушдан кейинги иқтисодий тикланиш даврида аёллар меҳнат бозорида фаол иштирок этишди. Аёллар давлат хизматлари ва бошқа иш жойларига кириш имкониятига эга бўлди. Ушбу даврда аёллар фабрикалар, мактаблар ва давлат идораларида ишлай бошладилар. Аёллар турли жамият ва уюшмалар ташкил қилиб, ижтимоий тенглик ҳамда ҳуқуқлар учун курашни давом эттирди. Уларнинг мақсади аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ҳамда жамиятдаги мавқеини мустаҳкамлаш эди.

1926 йилда қабул қилинган “Фуқаролик кодекси” (Medeni Kanun) аёлларга эркаклар билан тенг меҳнат ҳуқуқларини ҳам берди. Аёллар эркаклар билан бир қаторда давлат муассасалари, саноат ва бошқа соҳаларда ишлаш ҳуқуқига эга бўлдилар. Аёллар давлат муассасаларидаги ишларга кенгроқ жалб этилди, жумладан, таълим, саломатлик ва маъмурий лавозимларда ишлай бошлади. Давлат хизматларида аёлларнинг иштироки муҳим ҳисобланар эди, чунки улар давлат ислоҳотларининг фаол иштирокчиларига айланди.

1930 йилларда Туркиянинг маданий йўналиши кескин ўзгариб, ғарб тамойиллари ва замонавий дунёқараш асосида қайта шакллантирилди. Отатуркнинг модернизация сиёсати аёлларнинг жамиятдаги ўрнини қайта кўриб чиқишни талаб қилди. Маданий ўзгаришлар доирасида аёллар ўз ҳаётларида бир қанча муҳим ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлдилар.

Давлат ислоҳотлари доирасида қабул қилинган қонунлар аёлларга кийиниш эркинлигини берди ва ҳижоб ёки бошқа анъанавий кийимларни кийиш мажбурияти бекор қилинди. Бу аёлларнинг ташқи кўринишида маданий ўзгаришлардан эди. Аёллар замонавий, ғарбча кийиниш имконига эга бўлиб, ўз шахсий эркинликларини ифода этишга қаратилган маданий ўзгаришларга жавобан ўз қиёфаларини янгилادилар.

Отатурк ислоҳотларидан бири бўлган таълимнинг ягоналиги қонуни (1924) аёлларга кенгроқ таълим олиш имконини берди, бу эса аёлларнинг маданий ҳаётини кучайтирди. Улар мактабларда ва олий таълим муассасаларида фаолият юритиб, таълим орқали жамиятга ўз ҳиссаларини қўшдилар.

Аёлларнинг ижтимоий ва маданий ҳуқуқларини ҳимоя қилиш учун бир қатор ташкилотлар тузилди. Бу ташкилотлар жамиятдаги маданий ўзгаришларга фаол таъсир кўрсатиб, аёлларнинг турли соҳалардаги иштирокини қўллаб-қувватлади. Масалан: “Türk Kadınlar Birliği” (Турк Аёллар Иттифоқи) - аёлларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва уларнинг ижтимоий ҳаётдаги ўрнини мустаҳкамлаш мақсадида ташкил этилган энг муҳим уюшмалардан бири эди. Бу

иттифоқ аёлларнинг маданий фаолиятига ҳам катта ҳисса қўшди ва уларни замонавий жамиятнинг бир қисмига айлантди.

Туркия Республикаси ислоҳотлар жараёнида аёлларнинг ҳуқуқий, ижтимоий ва сиёсий ҳуқуқларини кенгайтириб, уларнинг жамиятдаги мавқеини оширишга қаратилган чора-тадбирларни амалга оширди.

1926 йилда қабул қилинган “Фуқаролик кодекси” аёлларнинг никоҳда тенг ҳуқуқлигини мустаҳкамлади. Энди улар эркаклар билан бир хил мажбуриятларни бажаришлари керак эди. Шунгача никоҳда аёллар эрларига қарам бўлган ва уларнинг руҳсатисиз муҳим қарорлар қабул қила олмаган бўлсалар, янги қонунлар аёлларга ҳам мустақил қарор қабул қилиш ҳуқуқини берди. Мазкур қонунда аёллар учун талоқ жараёни ва мерос олиш ҳуқуқлари ҳам тенглаштирилди. Аёллар эркаклар билан тенг миқдорда мерос олиш ҳуқуқига эга бўлдилар.

Отатурк ислоҳотлари доирасида исломий шариат қонунлари бекор қилиниб, дунёвий ҳуқуқ тизими жорий этилди. Бу ислоҳотлар аёлларнинг ҳуқуқий манфаатларини ҳимоя қилишни яхшилади ва уларнинг эркаклар билан тенглигини таъминлади.

Туркия аёллари таълим, спорт, соғлиқни сақлаш, илм-фан ва сиёсатда фаоллиги боис, жамиятдаги ўринларини тубдан ўзгартди. Давлат ислоҳотлари аёллар ҳуқуқларини кенгайтирди ва уларнинг жамиятдаги мавқеини мустаҳкамлади. Аёллар спортда ҳам фаол қатнашиш имкониятига эга бўлдилар. Отатуркнинг спортга бўлган қизиқиши аёлларнинг спортдаги иштироки учун асосий шароит яратди. Аёлларнинг спорт фаолиятини рағбатлантириш мақсадида турли спорт уюшмалари ташкил этилди. 1935 йилда Туркия аёлларининг миллий футбол жамоаси тузилди. Аёллар спортда, айниқса, гимнастика, теннис ва волейбол каби соҳаларда фаол иштирок этдилар.

Аёлларнинг таълим ва тиббиётдаги иштироки соғлиқни сақлаш соҳасида муҳим аҳамиятга эга бўлди. Улар врач ва ҳамшира сифатида жамиятдаги соғлиқни сақлаш хизматида фаол ишлашди. Шу тариқа, 1930 йилларда аёллар илм-фан ва тадқиқот соҳасида фаол иштирок этиш имкониятига эга бўлдилар. Уларнинг таълим олишлари ва илмий фаолиятлари жамиятнинг ривожланишига катта таъсир кўрсатди. Улар коллежларда ва олий таълим муассасаларида тадқиқотларда қатнашдилар. Аёллар илмий тадқиқотлар олиб боришга ва янги ихтиролар яратишга киришди. Бу борган сари уларнинг жамиятдаги мавқеи мустаҳкамлади.

1934 йилда олиб борилган конституцион ислоҳотлар натижасида аёллар умумий сайловларда овоз бериш ва депутатликка сайланиш ҳуқуқига эга бўлдилар. Бу ўзгаришлар Туркия аёлларининг жамиятдаги фаолиятини сиёсий майдонда мустаҳкамлади. 1935 йилдаги парламент сайловларида 17 нафар аёл Туркия Буюк Миллат Мажлисига депутат сифатида сайланди. Бу сиёсий ҳаётдаги тарихий воқеа эди.

1930 йилларда Туркия аёллари таълим, спорт, соғлиқни сақлаш, илм-фан ва сиёсатда фаол иштирок этиб, жамиятдаги ўз ўринларини тубдан ўзгартдилар. Отатуркнинг ислоҳотлари аёлларнинг ҳуқуқларини

кенгайтиришга, уларнинг жамиятдаги фаоллигини оширишга ва замонавий дунёда тенг ҳуқуқларга эга бўлишларини таъминлашга йўналтирилди. Аёлларнинг ижтимоий ҳаётдаги иштирокини рағбатлантириш, ўқиш ва меҳнат соҳасидаги имкониятларини кенгайтириш учун кўплаб ислохотлар амалга оширилди. Бу ўзгаришлар аёлларнинг жамиятдаги роли ва мавқеини мустаҳкамлади ҳамда замонавий Туркиянинг ривожланишида муҳим аҳамият касб этди.

Фойдаланилган манбалар.

1. tevhid-i tedrisat kanunu Atatürk ansiklopedisi//
<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr>
2. Kasım Tevhid-İ Tedrisat Kanunu Ve Medreseler.//
https://www.meb.gov.tr/belirliGunler/10kasim/inkilaplari/-egitim/tevhidi_tedrisat.htm
3. Türk Medeni Kanunu'nun Gerekçesi//
<https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=18677-&Desc=T%C3%BCrk-Medeni-Kanunu%E2%80%99nun-Gerek%C3%A7esi>
4. Türk Medeni Kanunu'nun Gerekçesi//
<https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=18677-&Desc=T%C3%BCrk-Medeni-Kanunu%E2%80%99nun-Gerek%C3%A7esi>